

Маст. Лука Петровић,
асистент

УДК: 349.6:341.231.14
DOI: 10.46793/UPSSXI.309P

ЉУДСКА ПРАВА И СЛОБОДЕ У СВЕТЛУ ЕВРОПСКОГ ЗЕЛЕНОГ ДОГОВОРА*

Резиме

У раду се анализира појам људских права пред изазовима зелене транзиције у Европи. Право на здраву животну средину добија своју пуну афирмацију усвајањем Европског зеленог договора. Како би се ублажиле последице неравнотеже и неусклађености између развоја друштва и очувања природе, Европска унија интензивира нормативну активност на пољу заштите животне средине. Република Србија као кандидат за чланство у Европској унији дужна је да своју политику и правни систем прилагоди таквим трендовима. Ово питање постаје нарочито значајно након приступања наше земље Зеленој агенди за Западни Балкан. Нови друштвени услови настали под утицајем зелених идеја нуде нове правце у развоју корпуса људских и мањинских права.

Кључне речи: људска права, животна средина, Европски зелени договор, Зелена агенда за Западни Балкан, еколошка политика, Европска унија.

1. Екологија и људска права

Еколошка права и слободе представљају саставни део универзалног корпуса људских и мањинских права. У светлу историје свог настанка приказују се као права треће генерације (тзв. права солидарности). Појам „еколошка права“ настаје као резултат теоријских истраживања и потребе да се многобројна и различита људска права систематизују у одређене групе према критеријуму сродности. Данас се под појмом еколошка права подразумева право на здраву животну средину.¹

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније“, који се финансира из средстава Факултета.

¹ Поједини аутори користе термин „одговарајућа или адекватна животна средина“.

Почетком интензивнијих акција на међународном плану у области заштите животне средине, јавља се и настојање да се та заштита повеже са заштитом људских права.² Из оваквог приступа проникла је идеја о универзалном људском праву на здраву животну средину. Дефинитивно уобличавање овог права није могло проћи без озбиљне доктринарне расправе на тему „Може ли се право на здраву животну средину третирати као универзално људско право?“ Узрок таквом ставу била је чињеница да многи међународни документи у области људских и мањинских права нису поседовали прецизну формулацију о праву човека на здраву животну средину. Они који су пак такве норме познавали, нису нудили довољно елемената на основу којих би се могла формулисати суштина тог права. Истакнуте примедбе изнете на рачун третираног права губе на значају услед знатног уплива еколошке идеје у политичке и друштвене токове. Загађеност воде, ваздуха и земљишта покренуле су на глобалном плану широку расправу о будућности цивилизације. Глобално загревање које прети свим државама света и убрзана ерозија екосистема на земљи допринеле су постизању општег друштвеног, али и правног консензуса о питању еколошких права. Право на здраву животну средину је тако добило своје уобличење у текстовима Стокхолмске декларације о човековој средини, Декларације о животној средини и одрживом развоју из Рија и Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине, позната као Архуска конвенција.

Посебно се издвојио значај Архуске конвенције, која је први међународни инструмент који на свеобухватан начин формулише суштину права на здраву животну средину. *Ради давања доприноса заштити права сваког појединца, садашњих и будућих генерација, на живот у животној средини адекватној његовом здрављу и благостању, свака Страна ће гарантовати право на доступност информација, учешће јавности у доношењу одлука и право на правну заштиту, у складу са одредбама ове конвенције.*³ Из истакнуте формулације произилазе три појединачна елемента који творе нормативну композицију права на здраву животну средину, а то су: а) право на доступност информација о животној средини, (б) право на учествовање у поступцима доношења одлука које се тичу питања заштите животне средине и (в) право на правну заштиту у области животне средине.

Универзалност људског права на здраву животну средину, на тлу Европе, такође је била предмет спорења. Европска конвенција за заштиту људских

² Pallemarts, M., *Human Rights Perspective on Current Environmental Issues and their Management, Evolving International Legal and Political Discourse on the Human Environment, the Individual and the State*, Human Rights & International Legal Discourse, no. 2/2008, p. 150.

³ Конвенција о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине 25. јуна 1998. године у Архусу (Данска) (чл. 1).

права, али и Европска социјална повеља не садрже одредбе о овом праву. Сходно томе, Европски суд за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП) у почетку није могао да пружи адекватну заштиту оним подносиоцима представки који су као предмет спорења истицали своје право да живе у здравој животној средини. Међутим, пракса ЕСЉП је брзо пронашла решење за овај проблем повезујући потребу за заштитом животне средине са другим заштићеним правима из Конвенције. Најчешће се заштита животне средине доводила у везу са правом на живот, правом на поштовање приватног и породичног живота, али и правом на мирно уживање имовине.

Право човека да живи у здравом окружењу добија потпуно другачију визуру почетком новог миленијума. Иако се први еколошки покрети у свету помињу још у XIX веку, њихов утицај почиње да расте тек крајем XX и почетком XXI века. На пољу медицинских наука тада почиње да се развија нови правац истраживања. Потреба да се успостави веза између човековог здравља и окружења у коме живи је утицала на настанак медицинске екологије. Теорија еконцетризма полако почиње да узима примат над антропоцентристичким приступом. У светлу описаних друштвених збивања право на одговарајућу животну средину поставља се по свом значају у ранг права на живот. Читав свет почиње убрзано да ради на развоју еколошке културе, Европа екологију уграђује у срж своје политике, а право човека да живи у здравој животној средини постаје неупитно. Данас готово да нема државе без одговарајућег законодавног акта у области екологије, а Европска унија еколошку политику трансформише у значајно средство у својим дипломатским односима.

2. Политика зелене Европе

Крај 2019. године у Европи и свету остаће засигурно упамћен по пандемији вируса *COVID19*. Међународна криза изазвана пандемијом додирнуће у саму срж све неуралгичне тачке политичког система Европске уније. Борба за људске животе испраћена је истоветном борбом да се одржи барем неопходни минимум привредно-економске активности и очува заједничка економска и безбедносна политика. На пандемијску кризу надовезала се криза у Украјини. Страховита страдања на тлу Европе поставила су бројне и врло значајне изазове пред постпандемијску европску заједницу. У сенци поменутих догађаја остала је да тиња једна значајна идеја, која тек одмеравањем укупних последица две велике кризе, добија на значају и тежини. Европска комисија, 11. децембра 2019. године, обнародовала је грађанима и институцијама Европске уније Европски зелени договор. Европски зелени договор представља политички инструмент и нову стратегију одрживог раста Европске уније. Утемељена на идеји привредне трансформације у циљу очувања природе и здравља људи, ова иновативна европска политика наметнула је пред државе чланице, али и кандидате, задатак да преиспитају своје законодавство како би се у потпуности ускладили са новим

европским концептом. Овакав политички наратив, са еколошком идејом у својој бити, неминовно отвара и питање људских права у светлу Европског зеленог договора. Поред тога што ова стратегија афирмише право на одговарајућу животну средину, право на живот, право на здравствену заштиту, она остварује извештај и на читав низ економских, социјалних и других права. Њен утицај на политичка збивања такође је врло осетан. У последњих неколико година расте број удружења грађана и покрета посвећених еколошким идејама, а утицај зелених политичких странака у свету постаје све видљивији. Еколошки трендови приметни су и у нашој земљи. Примера ради, у Републици Србији је у периоду од 2021. до 2022. године одржана серија еколошких протеста због усвајања измењеног Закона о експропријацији, Закона о референдуму и народној иницијативи и планираног улагања предузећа *Rio Tinto* у рудник литијума.⁴

Циљеви зелене политике не могу се остварити без адекватне међународне сарадње. Проблем као што је глобално загревање могуће је решити једино заједничком акцијом на глобалном плану, а управо такав приступ нуди Европски зелени договор. Амбиција европског зеленог договора у погледу животне средине неће се остварити самосталним деловањем Европе. Узроци климатских промена и губитка биолошке разноврсности имају глобални карактер и не могу се сместити унутар националних граница.⁵ Зато Европска унија усвајањем поменутих стратегије себи додељује улогу регионалног зеленог лидера. Европа види свој основни задатак у заговарању имплементације зелених идеја у свим земљама света. Она зато израђује посебне стратегије за поједине континенте (нпр. Стратегија за Африку) и убрзано појачава билатералне ангажмане са партнерским земљама. Посебан акценат ставља се на земље суседе, а нарочито кандидате за чланство у Европској унији. Овакав приступ изродио је и Зелену агенду за Западни Балкан. Потписивањем ове декларације Република Србија преузела је на себе обавезу имплементације зелених идеја у свој економски, привредни, политички и правни систем. Поменута обавеза отвара питање усаглашавања државне политике и позитивних прописа са новим ЕУ стандардима.

2.1. Европски зелени договор и Зелена агенда за Западни Балкан

„Претварање горућег питања у јединствену прилику“ став је којим је Европска комисија започела формулисање Европског зеленог договора. У свом извештају председница Европске комисије објаснила је да се ради о плану

⁴ Портал Радио слободна европа, Еколошки протести у Србији 2021—2022. Слободна Европа, 18.12. 2021. године (Protest protiv kompanije Rio Tinto ispred Vlade Srbije) <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-rio-tinto-beograd/31615475.html>, датум приступа: август 2023.

⁵ Европски зелени договор, Брисел, 11.12.2019. САО (2019) 640 коначна верзија, стр. 2.

(стратегији) којом је конципиран читав низ појединачних политика и мера које се морају предузети ради постизања општих циљева. Ти општи циљеви описани су у самом тексту стратегије и у њих убрајамо: трансформацију привреде у циљу коришћења чисте енергије у производњи, постизање климатске неутралности, енергетска ефикасност, мобилизација индустрије, успостављање циркуларне економије, успостављање паметне мобилности, успостављање еколошког система хране, очување и обнова екосистема и биолошке разноврсности. Наведени циљеви не само да представљају нове елементе у политици Европске уније, већ и дипломатско средство у односу са другим земљама, а посебно кандидатима за чланство.

Еколошка транзиција у Европи може једино бити потпуно ефикасна ако најближи суседи ЕУ предузму једнако ефикасне напоре и активности у овом циљу.⁶ Полазећи од изнетог става, на самиту земаља Западног Балкана 10. новембра 2020. године у Софији потписана је Декларација из Софије о Зеленој агенди за Западни Балкан (у даљем тексту: Зелена агенда). Она представља инструмент за остваривање циљева Европског зеленог договора у тзв. региону Западног Балкана. У тексту ове декларације циљеви Европског зеленог договора преточени су у пет стубова за одрживи развој: а) декарбонизација (клима, енергија и мобилност), б) циркуларна економија, в) смањење загађења (ваздух, вода, земљиште), г) одрживи прехранбени систем и рурална подручја, д) биодиверзитет: заштита и обнова екосистема.⁷

Проматрајући третирани план са правног аспекта чини се да најзанимљивије питање представља усаглашавање националних законодавстава земаља Западног Балкана са политичким циљевима стратегије. Стратегија намеће обавезу да национална законодавства ревидирају нормативне акте у циљу увођења концепта чисте енергије у оквиру целе привреде, индустрије, производње и потрошње, велике инфраструктуре, транспорта, сектора хране и пољопривреде, грађевинарства. Овакав приступ одговара концепту права на одговарајућу животну средину обзиром да се поменутих мерама имају успоставити одређена ограничења највећим загађивачима природе.

Република Србија је потписивањем Зелене агенде преузела обавезе које отварају комплексна питања зелене транзиције. Није реткост да се у европским политичким круговима Република Србија назива „Еколошком црном тачком Европе“. Овај епитет указује да ће се у извесном тренутку наша земља наћи пред озбиљним проблемима када је у питању процес приступања Европској унији. Зато је као вид помоћи у остваривању задатка нормативног

⁶ Европски зелени договор, Брисел, 11.12.2019. САО (2019) 640 коначна верзија, стр. 22.

⁷ Декларација из Софије о Зеленој агенди за западни Балкан, Софија, 10. новембра 2020.

усаглашавања прописа са циљевима агенде, Европска комисија израдила је Смернице за спровођење Зелене агенде за Западни Балкан.⁸

Велики изазов за Републику Србију представља процес практичне примене зелених стандарда. Спровести зелену транзицију у пракси лакше је замислити него остварити. Ситуацију додатно отежава питање да ли Република Србија има стабилну економију и привреду које могу издржати такву трансформацију. Тиме се уједно отвара и питање ризика од енергетског и других облика сиромаштва. Европска комисија као једну од основних идеја Зеленог договора намеће обавезу његове праведности и инклузивности. Свесна могућих последица по социјално угрожене становнике она креира различите инклузивне инструменте као што су: фонд за социјално правичну транзицију, обавезу стварања зелених националних буџета, али и обавезу улагања у нова истраживања, развој технологија и иновације.

Међутим, инклузивни инструменти не могу се посматрати као трајно решење. Способност друштва да се прилагоди транзиционим променама може се остварити једино адекватним привредним развојем и отварањем нових радних места. Србија у том погледу налази се пред изазовом: како осигурати постојећа радна места? Процес привредне транзиције свакако је скуп, а пословне навике домаћих привредних субјеката указују на могућност да многа привредна друштва која не могу да поднесу тај притисак одлуче да престану са даљим пословањем. Индустрија неминовно годинама уназад узима данак у области људског живота и здравља, али се питање слобода у области привреде не може тако олако пренебрегнути. Европска комисија ову привредну трансформацију објашњава само као промену пословних навика и става смо да се у одређеној мери слажемо са таквим виђењем. Индустријски делатници не могу се, вођени потребама за профитом, противити по сваку цену новим индустријским (зеленим) стандардима.

Република Србија би истакнути проблем могла решити управо по угледу на свог европског партнера. Озелењавањем националног буџета и посебним финансијским повластима привредним субјектима у великој мери олакшао би се процес зелене транзиције и смањено ризик од привредно-економске стагнације. Значајну улогу у том погледу могла би имати буџетска средства прикупљена наплатом еколошке таксе. Поменута средства сакупљају се у тзв. „Зелени фонд“ којим управља Министарство надлежно за послове заштите животне средине. Средства Зеленог фонда треба искористити у поступку субвенционисања привредних субјеката са циљем да се ублаже потешкоће зелене транзиције. То је значајна инклузивна мера којом би се засигурно очувала постојећа радна места у привреди и заштитила социјална права грађана.

⁸ European Commission, Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020_10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf, датум приступа август 2023.

Из угла постојећег ризика од енергетског сиромаштва значајно је поменути и принцип позитивне дискриминације у процесу пружања услуга. Тако је Република Србија код многих јавних предузећа, али и установа увела посебне повластице за најугроженије кориснике. Као пример можемо навести Уредбу о енергетски угроженом купцу која се може сматрати важним инклузивним средством.⁹

Европски зелени договор и Зелена агенда за Западни Балкан поред свих потенцијалних економских ризика ипак нуде одређене добробити. Успешна привредна транзиција погодује потпуној афирмацији права на здраву животну средину. Променом пословних навика индустријских делатника доприноси се смањењу загађења околине чиме се неупитно штите живот и здравље грађана. Оправданост изнетог приступа потврђује пресуда Европског суда за људска права *Павлов и други против Русије*. ЕСЉП у поменутој пресуди утврђује да је дошло до повреде права на поштовање приватног и породичног живота, јер домаће власти нису предузеле адекватне заштитне мере за смањење ефеката дуготрајног прекомерног индустријског загађења ваздуха како би се спречила изложеност апликаната здравственим ризицима, односно није успостављен баланс између живота у безбедном окружењу и општег економског интереса.¹⁰ Доследним спровођењем Зелене агенде за Западни Балкан Република Србија не само да у потпуности усаглашава своје законодавство са европским законодавством, већ и предупредује своју потенцијалну одговорност пред међународним институцијама, због повреде права на здраву животну средину и других основа заштићених Европском конвенцијом.

3. Перспектива људских права у ери зелене транзиције

У контексту приче о Европском зеленом договору као политичком инструменту ваља отворити питање о људским правима и слободама. Идеја о људским правима је настала и развијала се постепено, у сагласју са објективним друштвеним условима у којима је егзистирала људска заједница.¹¹ Нови друштвени услови које неминовно доноси експанзија еколошке идеје представљају плодно тло за даљи развој читавог концепта људских и мањинских права. Томе посебно доприноси чињеница што се питање животне средине може довести у везу са повредом других заштићених основа.

О значају права на одговарајућу животну средину већ је било помена. Међутим, овде ваља указати на могућности нормативне разраде поменутог права. Одредбом члана 74. Устава Републике Србије уређена је суштина права на

⁹ видети: Уредба о енергетски угроженом купцу, Сл. гласник РС, бр. 137/2022 и 46/2023 - др. правилник)

¹⁰ (ЕСЉП) Павлов и други. против Русије, објављено на HUDOC (база судске праксе ЕСЉП) 11. октобра 2022. године

¹¹ Ђорђевић, С., Палевић, М., *Заштита људских права*, Крагујевац, 2017, стр. 17.

здраву животну средину. Свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању. Свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран је за заштиту животне средине. Свако је дужан да чува и побољшава животну средину.¹² Право на здраву животну средину припада оном типу људских права која нису праћена посебним уставним гаранцијама. На специфичан, тзв. безболан начин се, с једне стране, успоставља право, а са друге стране обавеза.¹³

Анализом уставног текста долазимо до закључка да заштита животне средине представља посебну обавезу за државу, државне органе и аутономне покрајине. Примећујемо да нема помена јединица локалне самоуправе. Ово се може сматрати пропустом уставотворца који се може превазићи у процесу тумачења. Тако се већ ослањањем на последњи став цитираног члана „да је свако дужан да чува и побољшава животну средину“ може извести закључак да ни локална самоуправа није ослобођена ове обавезе.

Европски зелени договор и Зелена агенда за Западни Балкан признају посебну улогу локалне самоуправе у процесу зелене транзиције. Апострофирајући право свих грађана да буду активни учесници у процесу доношења одлука о животној средини, Европска комисија схвата да се задато најбоље може остварити кроз локалну заједницу. Еколошки проблеми који узнемиравају друштво најбоље се могу идентификовати у месту њиховог настанка, па је сходно томе важно покренути становнике локалне заједнице да адекватном акцијом укажу на еколошки проблем и учествују у поступку његовог сузбијања. Тако стратегија својим приступом афирмише и правна овлашћења установљена Архуском конвенцијом и то: а) право на доступност информација о животној средини, (б) право на учествовање у поступцима доношења одлука које се тичу питања заштите животне средине, али и уставно право на учешће у управљању јавним пословима. Напомињемо да права локалног становништва прати обавеза локалне самоуправе да грађане информише о облицима загађења који у битноме утичу на живот и здравље.

Право на обавештеност грађана о загађењу представља посебно важно питање. Одредбом чл. 51. Устава Републике Србије прописано је да свако има право да истинито, потпуно и благовремено буде обавештаван о питањима од јавног значаја и средства јавног обавештавања су дужна да то право поштују. Свако има право на приступ подацима који су у поседу државних органа и организација којима су поверена јавна овлашћења, у складу са законом.¹⁴ Питање информисања о стању животне средине посебно је уређено Законом о заштити

¹² Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021), чл. 74.

¹³ Ђорђевић, С., Палевић, М., *нав. дело*, стр. 82.

¹⁴ Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021), чл. 51.

животне средине¹⁵, али се државни органи не придржавају у потпуности обавеза које тај закон прописује. Сведоци смо да актери власти често пропуштају да обавесте јавност о насталом загађењу, како би избегли да дају одговоре о томе зашто нису предузете конкретне мере за смањење загађења. Тако је у јануару 2020. године Заштитник грађана по сопственој иницијативи покренуо поступак контроле рада Министарства за заштиту животне средине и шест локалних самоуправа: града Београда, Панчева, Ниша, Крагујевца и Ужица, и општине Косјерић, због прекомерне загађености ваздуха.¹⁶ Овакав приступ државних органа свакако је погрешан и противан међународним стандардима у области заштите животне средине. С тим у вези, значајно је напоменути да је Република Србија потписала ПРТР протокол¹⁷ (*Pollutant Release and Transfer Register*) 2003. године. Овај документ представља посебан међународни уговор развијен као протокол Архуске конвенције, а њиме се држава обавезала да ће успоставити и водити Регистар испуштања и преноса загађујућих супстанци. Информациони систем о загађењу данас је у надлежности Агенције за заштиту животне средине Републике Србије, која у оквиру своје интернет презентације нуди различите могућности за праћење стања у области еколошких загађења. Улагање у развој оваквих видова дигиталних платформи представљало би значајан помак ка усаглашавању са стандардима Европског зеленог договора, али и очувању универзалног права на обавештеност.

Адекватном превенцијом у области заштите животне средине штити се и читав корпус имовинских права. Није реткост да еколошка загађења као последицу имају оштећење објеката и ствари у приватној или јавној својини. Тако, примера ради, дивље депоније и индустријска загађења могу значајно угрозити несметан живот грађана у одређеним насељима. Иако је питање судске заштите у таквим случајевима неспорно, ипак се акценат мора ставити на питање превенције. Управо се имплементацијом политика које нуди Европски зелени договор и Зелена агенда за Западни Балкан постиже неопходна превенција у тој области. Међутим, много значајнији проблем од повреде имовинских права представљало би угрожавање здравља и живота људи поменутих изворима загађења. Већ је било помена о томе да је и ЕСЉП става да постоји повреда права на поштовање приватног и породичног живота у случају када домаће власти не

¹⁵ видети: Закон о заштити животне средине, Сл. гласник РС, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон, 72/2009 - др. закон, 43/2011 - одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - др. закон и 95/2018 - др. закон)

¹⁶ Balkan green energy news: Омбудсман покренуо контролу рада Министарства заштите животне средине и шест градова и општина због загађења ваздуха <https://balkangreenenergynews.com/rs/ombudsman-pokrenuo-kontrolu-rada-ministarstva-zastite-zivotne-sredine-i-sest-gradova-i-opstina-zbog-zagadenja-vazduha/>

¹⁷ Закон о потврђивању Протокола о регистрима испуштања и преноса загађујућих материја уз Конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине, Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 8/2011)

предузму адекватне заштитне мере за смањење ефеката дуготрајног прекомерног индустријског загађења. Овде се може говорити и о повреди права на здравствену заштиту, па и самог права на живот. Истакнута проблематика намеће посебну обавезу државе да предузме неопходне мере заштите здравља и добробити грађана од ризика повезаних са животном средином и утицаја животне средине на њих. За Републику Србију ово представља важан изазов ако у обзир узмемо чињеницу „да су електране у Србији највећи појединачни извор сумпор-диоксида у Европи и спадају међу првих неколико извора прашкастих материја и азотних оксида.“¹⁸ Овакви наводи оправдавају став да је Србији заиста потребна транзиција коју Европски зелени договор нуди, јер би се у супротном држава могла наћи у озбиљном проблему, плаћајући високе износе за штету коју грађани трпе услед индустријског загађења.

Европски зелени договор пружа важне перспективе за будући развој науке. Стратегијом је предвиђено да најмање 35% буџетских средстава из програма „Хоризонт Европа“ буде намењено финансирању савремених решења за борбу против климатских промена које су од значаја за спровођење Европског зеленог договора. Школе, институције за обуку и универзитети су у доброј позицији да сарађују са ученицима, родитељима, и широм заједницом на тему промена које је потребно спровести у циљу постизања успешне транзиције. Ово питање је значајно за остваривање слободe научног и уметничког стварања. Република Србија дужна је да подстиче и помаже развој науке, културе и уметности. Имплементацијом идеја Европског зеленог договора у домаћи правни систем значајно би се повећала улагања у науку. Последице таквих улагања водиле би интензивирању научне активности у области заштите животне средине, што би неминовно допринело технолошким иновацијама које су од кључног значаја за постизање циљева зелене стратегије.

4. Закључак

Перспектива људских права у ери зелене транзиције неминовно представља комплексно правно и политичко питање. Уплив еколошких идеја у све друштвене токове утицао је да се право на живот у здравој животној средини третира са посебном пажњом. Управо такав приступ изнедрио је и Европски зелени договор. Повреда права на живот у здравој животној средини лако се може довести у везу са повредом других заштићених основа, те у том смислу и санкције за „загађиваче“ могу бити озбиљне. С тим у вези, Европски суд за људска права посветиће посебну пажњу притужбама које се односе на ову област, а временом ће се повећати и број пресуда којима се еколошка права штите. За очекивати је да се Европа неће либити да Европски суд за људска права искористи као инструмент притиска на оне државе које видно заостају у процесу имплементације Европског зеленог договора.

¹⁸ Ђерег, Н., *Радна група за поглавље 27: Животна средина и климатске промене*, у *Књига препорука Националног конвента о Европској унији*, Београд, 2020, стр. 266.

Земље уговорнице ће зато морати да уложе значајне напоре како би предупредиле своју потенцијалну одговорност пред међународним институцијама. То пре свега подразумева појачану нормативну активност на еколошком плану, а у циљу имплементације идеја које нуди Европски зелени договор. Поменути приступом се оправдава почетно виђење актуелне зелене политике као моћног дипломатског средства Европске уније. Свесна да се циљеви зелене транзиције не могу остварити без адекватне међународне сарадње, Европска комисија инсистира на глобалном укључивању у програм нове стратегије. Самом стратегијом предвиђено је да Европска комисија и државе чланице морају да обезбеде да се политике и законодавство примењују и спроводе ефикасно, а та обавеза најделотворније се може остварити кроз економске санкције оним државама које избегавају имплементацију преузетих обавеза.

Анализирану стратегију међутим не треба доживети као „западну“ претњу. Њен есенцијални циљ је свакако заштита грађана од ризика повезаних са питањем животне средине. Климатске промене, прекомерно загађење воде, ваздуха и земљишта, као и ерозија екосистема на земљи односе данак у виду људских живота. Друштву је неодложно потребна еколошка ревитализација у свим областима. Управо такве могућности подразумева Европски зелени договор. Зато се ова стратегија не сме третирати искључиво као политички инструмент. Она остварује значајан утицај у даљем развоју читавог корпуса људских права и слобода, посебно уважавајући право човека да живи у здравом и безбедном окружењу.

*Luka Petrović, LL.M.,
Assistant*

HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE LIGHT OF THE EUROPEAN GREEN DEAL

Summary

This scientific work analyzes the concept of human rights under the challenges of the green transition in Europe. The right to a healthy environment receives its full affirmation through adoption European Green Deal. In order to alleviate the consequences of the imbalance and mismatch between the development of society and the preservation of nature, the European Union is intensifying normative activity in the field of environmental protection. The Republic of Serbia as a candidate for membership in The European Union is obliged to make its policy and legal the system adapts to such trends. This question becomes especially important after our country's accession to the Green Agenda for the Western Balkans. New social conditions

created under the influence of green ideas, offer new directions for the development of the corpus of human and minority rights.

Key words: *human rights, environment, European Green deal, Green agenda for Western Balkans, environmental policy, European Union.*

Литература

- Гајин, С., *Људска права, правино систематски оквир*, Београд 2012
- Декларација из Софије о Зеленој агенди за западни Балкан, Софија, 10. новембра 2020.
- Декларација из Рија о животној средини и одрживом развоју, Конференцији о Животној средини и развоју УН, 1992.
- Берг, Н., *Радна група за поглавље 27: Животна средина и климатске промене*, у Књига препорука Националног конвента о Европској унији, Београд, 2020.
- Ђорђевић, С., Палевић, М., *Заштита људских права*, Крагујевац, 2017.
- Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (Рим, 4. новембра 1950)
- Европски зелени договор, Брисел, 11.12.2019. САО (2019) 640 коначна верзија (ЕСЈП) Павлов и други. против Русије објављеној на HUDOC (база судске праксе ЕСЈП) 11. октобра 2022.
- European Commission, Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020_10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf Закон о заштити животне средине, Сл. гласник РС, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон, 72/2009 - др. закон, 43/2011 - одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - др. закон и 95/2018 - др. закон)
- Закон о потврђивању Протокола о регистрима испуштања и преноса загађујућих материја уз Конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине, Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 8/2011.
- Конвенција о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине 25. јуна 1998. године у Архусу (Данска)
- Pallemaerts, M., *Human Rights Perspective on Current Environmental Issues and their Management, Evolving International Legal and Political Discourse on the Human Environment, the Individual and the State*, Human Rights & International Legal Discourse no. 2/2008.
- Стокхолмска декларације о човековој средини, Конференција УН Стокхолм 1972.
- Тодић, Ј., *Политиколошки лексикон*, Београд, 1996.
- Томушен, К., *Људска права између идеализма и реализма*, Београд, 2006.
- Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021.
- Уредба о енергетски угроженом купцу, Сл. гласник РС, бр. 137/2022 и 46/2023 - др. правилник)